Література стародавнього світу
Література стародавнього світу – кін. IVт. – 5-6 ст. н.е

Ареали:
- Євро-Афро-Азійський (Давня Месопотамія, Долина Нілу, Сх. Середзерномор'я)
- Цетрально-Пд.Азіатський (Іранське Плоскогір'я, Басейн Колодани)
- Сх. Азіатський (Хданхе-Яндзи)

Племена, що входять до ареалів:
1) Євро-Афро-Азійський – шумерська, аккацька (ассіро-вавілонська), давньоєгипетська, хеттська, угаритська (фінікійська), давньоєврейська (гебрайська), давньогрецька, римська.
2) Цетрально-Пд.Азіатський – давньо-іранська (авестійська), давньоіндійська – існують і до сьогодні.
3) Сх. Азіатський – давньокитайська.

Шумери (япон. - чорнобороді)
Шумерська література - *сіно-тібецька мовна група, споріднена з японською мовою*

Перше писемне плем'я. Мали дві стилістики письма:
- **Піктографічний шрифт**, що з збігом часу перетворився на клинопис.
- **Клинопис** :
  1) класичний шумецький
  2) модернізований аккацький:
- старовавілонський
- середньовавілонський
- середньоасирійський
- новоасирійський
- нововавілонський

В основі шумерського письма лежать рисункові знаки – *піктограмма* – ідеограма, тобто той знак, який фіксує не слово, а поняття, а інколи і концепт.
Концепт – цілісно пов'язаний між собою ряд понять.

У шумерському письмі було прибл. 1000 знаків, письмо – *словесно-складове.*

Іхні писемні пам'ятки прийшли до нас після аккацького періоду. Ці пам'ятки були *двомовні* шумаро-аккацькі завдяки чому ми змогли їх прочитати.

Найдавніші шумерські тексти 27-26 ст. до н.е. , *посв'ячені богам.*
Літературні каталоги – описи назв літ. творів (87 назв творів, а 32 з них відомі як цілі тексти)
Понад 150 пам'яток шумерської літератури.

Аккади – споріднені з євреями та арабами.
1) незалежні міста-держави.
2) **24-22 ст. до н.е**. – шумери опиняються пів володіннями аккадій – відбувається так звана «**шумеризація аккацької культури**».
3) 21 ст. до н.е. – правління третьої династії Уря

Найдавніші пам’ятки аккацької літератури були документами 3 ст. до н.е.

Аккацька мова стала оригінальною мовою Межиріччя, витіснивши шумерську (прибл. 24-22 ст. до н.е).
Злиття племен відбувалось поступово.

Аккацький бог сонця – Бог Шамаш
Белл – володар (Бог)
Енні – бог земельного царства і цар людей.

Старовавілонська поема «Про сотворення світу» - починалась словами «коли в горі..» зберегла на 7 дощечках.
1905р. – І.Франко переклав цю поему на укр. мову **«Інума Іліш».**

«Гільгамеш» - поема, ща збереглася на 12 табличках, у трьох версіях:
- нінев*ійська*
- *периферійна*
- *старовавілонська*

На 12 табличці міститься оповідь «Про світове дерево - Хулуппу », а в 11 оповідь про Всесвітній потоп.

Давньоєгипетська література

Творилась давньоєгипетською мовою:
- староєгипетська мова епохи староєгипецького царства від 30-22 ст. до н.е. (ІІІ тис. до н.е.)
- середньоєгипетська 22-16 ст. до н.е. епохи сер. царства.
- новоєгипетська мова епохи нового часу 16-8 ст. до н.е.
- демотична мова 8 ст. до н.е. – 2 ст. н.е.
- коптська мова 2-3 ст. н.е. і до тепер

1822 р. – французький вчений *Жан-Франсуа Шампольйон* розшифрував давньоєгипетські ієрогліфи і утворив «єгиптологію».

1896 р. – франц. єгиптолог *Пісто Масперо* відкрив надписи на внутрішніх стінках пірамідів фараонів 5-6 династії. (Єгиптом правили фараони і династії (30).

5 і 6 династії правили з кінця 25 до 23 ст. до н.е.

Тексти пірамід – найдавніші зразки єгипетської літератури релігійного змісту. Тексти посв’ячені збереженю душі фараона.

Повчальні твори (повчання):

1) **Імготеп** - мудрець, архітектор, лікар, став Богом-лікарем.

2) **Джедефог** - мудрець, син фараона 4 династії , архітектор, сформував піраміду Хеопса.

1926 р . – розкопали недалек від Кіпру його гробницю.

3) **Птахотен** – мудрець, написав Паризьке повчання, 46 параграфів.

В єгиптологію прийшла двома хар. папірусів:
1) за місцем походження.
2) за іменем власника.

1917 р. – О.Коцейовський переклав тексти пірамід на рос. мову. І надрукував однойменну книжку.

Оповідний жанр:
1) *«Оповідь про велимовного селянина»*
2) *«Казка про тих, хто вцілів під час кораблетрощення»*
3) Релігійні тексти
4) Зразки гімнографічного писання – «*Гімн богові Хані», «Гімн богові Осірісу» - бог царства мертвих.*

Тексти невизначених жанрів:

«Бесіда зневіреного зі свою душею»

Подальший розвиток **повчальних текстів**. *«Повчання Аменемхета I»,* що повчав свого сина в 9 різних магіях.

Автобіографічна проза – *«Оповідь Сирохе I».*

В середині 14 ст. до н.е. відбувалась релігійна реформа імператора Аменготена IV – єдиний Бог - Аттон.

Гемнографічний жанр
Гемнографія – складанн величебних пісень в честь певного Бога.

Література нового царства

Сер. 14 ст. – релігійна реформа фараона Аменготена IV (Ехнатон) – внаслідок цього було встановлено *єдинобожжя* як офіційну релігію. **Аттон** – єдиний бог.

1. *«Гімн богу-творцеві Атонові»* автор Ехнатон.
2. *Книга мертвих* (давньоєгипетська). Дбає не лише про душу фараона, а й про душу кожного єгиптянина.
Найцікавіший 125 розділ з «Кн. Мертвих», визначає принципи загробного правосуддя. Душа людства повед. і вчинки якої на землі були прадавньою заслугою на вічне царство.

Літературна казка
1. *«Казка про двох братів»*

1852р. – опубліковано папірус Д’Орбіні, в якому вказується, що текст давньоєгипетський. Це свідчення про існування давньоєгип. літератури.

Із небагатьох тв. давньоєг. л-ри перекладені укр.. єгиптологами:
- Іван Франко
- Марко Антонович – єдиний, хто переклав тексти давьоєгип л-ри з мови оригіналу.

2. *«Казка про правду та кривду»*

3. *«Казка про приреченого принца (фараона)» (*якщо принц бачить собаку, змію, крокодила то він помре*)*

Історіографічні твори
(літописи)

1. *Літописи Туркмуса III* – написав Чаніні.
2. *Літописи Ранзеса II* – записав писар Пентаур.

Лірика (пісні)
Переспіви Л. Українки, Б. Стельмаха

Демотична л-ра
стенографічні записи (скоропис)

Хетки - індоєвропейський народ, заселяв Давню Аранторію (суч. Туретчина). З'явилися у 18 ст. до н.е. , історії про них після 12 ст. до н.е. не має. Найбільше відомо з 1906 р. в м. Багаскей було розкопано столицю Хетків – Хатуса. Археологи знайшли закупи, писані 4 мовами.

1915 р. – Бендержі дешифрував хетську мову.

Хеттологія   - наука, що вивчає культуру, науку, мову, історію хетків.
Писали *клинописом* приблз. до 15 ст. до н.е. Хетки використовували ієрогліфи.

З 15 ст. до н.е. хетки встановили контакти з Єгиптом.
Осоливістю письма хетків, є те, що ця система використовувалась для фіксації індоєвропейської мови.

Багато текстів є *двомовними.*
Найдавніший шар хетської літератури – це хетські переклади хоритського епосу.

Язиненань – хетська скульптурна галерея.

Хоритська мова не розшифрована і дотепер.

Хетська і хоритська літ. належать до восиресних літератур.

Відомі тексти від 18 до 15 ст. до н.е. :

- Хоритська поема *«Пісня про божественного Кессі»* - батько гір. Ця поема складається з **14 клинописних табличок**.
- Хоритська *пісня «Про Уллі-Куллі»* (руйнівника Куммі). Кунні – місто хоритського бога Халубі.

Уллі-Кунні = Кук-Кунуці (хетською) – кам'яний убивця.

- Хоритський епос *«Про Умарчі»* - зразок хоритсько-хетських епічних творів.

Давньохетська література Несси

Несса – найдавніша столиця хетської держави = м. Каміс – єгип. та староассир. Традиція найменування. Теперішня назва *Куль-Хеппе*

Твори:

- *історичні написи* – напис царя Анітти (приб. 18 ст. до н.е.), можна співставити з написом в староакаццьких написах.
- *старовинний вірш «Охоронна пісня»* - похоронна пісня зразок літографічного тексту. Написана використовуючи анаграпичний принцип (анаграма вказує на древнє походження тексту). Пірва = Перун – бог грому і блискавки.

<u>*Література 17- 16 ст. до н.е.*</u>

Зароджується історіографія.

- *Літопис Хатусіні І* – доповнений заповітом цього ж царя. Обидва тексти мають оповідання про найдавніший період хетської історії.
- *Таблиця Тепелінуса* – твір про історію хетті 18-16 ст. до н.е.

<u>*Середньохетські літературні пам'ятки*</u>

Винекнення нових жанрів хетків – **молитви**, продовжують традицію шумерських голосінь.

«Молитва Катуцініса» - цей текст можна зарахувати до лівійської літератури.

Знайдено на о. Кіпр біля м. Фест 1908 р. фетський диск. (приб. 3-1 тис. до н.е.) – сер. 2 тис. 15 ст. до н.е.

Народ – сувійці

<u>*Новохетська література*</u>

(14 – 13 ст. до н.е.)

Жанр – молитви.

- *Молитви царя Мурсініса ІІ* (помер 1313 р. до н.е., був історіографом) – написана у формі листа до богів-заступників, що мають захистити людей від чуми, що спустошує царство.

Має зв'язок з ІІ книгою староєврейської біблії – Вихід.

- *Твір «Літопис Мурсініса ІІ»* - написав історію царювання його батька Суппілуліумаса ІІ

Прибл. 1200 р. до н.е. столиця Хаттуса загинула, з того часу хетти зникають з лиця історії, але деякі надписи хетів знаходиться у 8 ст. до н.е.
У 8-6 ст. до н.е. література хеттів прийшла до Стародавньої Греції.

<u>Антична грецька література</u>

Писана двома мовами – грецькою та латинською.

VIII ст. до н.е. - V ст. н.е. – література Давнього Риму.
VIII ст. до н.е. - І ст. н.е. – література Стародавньої Греції.

а) *архаїчний період* – 8-6 ст. до н.е. – неписемна література. Дав поштовх класичному періоду.
б) *класичний період* – 5 ст. до н.е. – розквіт філософії, драми (трагедії, комедія «Арістофар»). Центром літератури були Афіни, одна з держав-полісів.
Аттікський діалект – мова класичного періоду. Тексти Гомера. Закінчується війною зі спартою.

в) *елліністичний* – пов'язаний з завоюванням О.Македонського 4 ст. до н.е. – 1 ст. н.е. – пошир грецьке мистецтво по Євразії. З'являється прозовий рядок, епічні поеми, лірика.

Вся література грецькою мовою переходить до Риму три століття (I-III ст. н.е.). Рим пише грец. мовою, далі латинською.

Феномен грецької літератури:
1) кліматичні і географічні умови.
2) змагальна схильність (Олімпійські ігри)

Синкретизм мистецтва – єдність танців, співів, релігії тощо.

Міфи грец. літератури

Міфи – система уявлень про світ, його виникнення. З плином часу міфи відступили на задній план. У 19-20 ст. дослідники використовували міфи для пояснення людських особливостей психіки.

Карл Густа Ньюв – основи колективної пам'яті.
Структуалісти: Леві-Строз – мислення в людині.

Гомер – (VI ст.) перший найвизначніший поет грецької літератури. Описував побут греків, вірування, судноплавство тощо. Розповіді про війну, про троянців і ахейців.

Вважали, що автор *«Ілліади»* та *«Одісія»* - різні люди.

Крім цих поем, Гомерові приписують ще багато творів, що не збереглися: **Троянський цикл** – *«Амазонія», «Аоріпіда», «Повернення», «Телегонія»;* **Фіванський цикл**

Гомер є засновником високого стилю.

Гесіоф – вважається засновником дидактичного стилю: «Діла і дні». Сучасник Гомера (приб. VI ст.)

Альтернативний епос. Давньогрецька лірика давньої епохи

Це продукт колективної творчості, альтернатива – індивідуалізм, авторство того чи іншого тексту.
Давньогрец лірика була описана в III ст. до н.е.

Книжники встановили канон – 9 поетів (число 9 = 9 муз).

Відомі поети того часу – Сапфо, Архей, Арепоха, поети-хористи – Аникон, Сеціхот;

Пінда, Вакхінот, Гесіот., Алхма
Всі тексти з архаїчного періоду відтворені укр. мовою.

Іван Франко «Гесіот і його твори», 1 пісню Одісеї;
С. Руданський («Ілліада»)
Окремі фрагменти Гесіота переклав В.Свєнціцький
Давьогрецька лірика укр.. мовою І. Франко «Вибір із старогрецьких поетів» Том9 (1915-1916)

Мистецтво драматичне: (ритуал посв'ячений богові Діонісу)

- Трагедія
- Комедія

«Похід в гори зимою напідпитку жінок за Діонісом»

Діоніс – син Зевса – «Син божий »

- Трагедія – «пісня козла»
- Комедія – «пісня гумобіса» - погас Бога Діоніса

Трагедія: **три імені Есхіл, Сафокл, Еврепід** 480 р. до н.е.
Есхіл був серед воїв, що здобував переклад Северійській битві.

Величання Діоніса відбувалося наприк. березня, на поч. квітня
Тетралогія – могла бути вставлена тільки один єдиний раз;

	Дійшло
Есхіл – напис більше 90 драм	7 творів
Сафокл – понад 120 творів	
Еврепід – 70 творів	18 творів

Особливості:

1. 7 трагедій **Есхіла** – зображав людину як богів:
   - *«Трилогія»* - пов'язана з міфологічним сюжетом про Ореста *«Орестея».*
   - написав одну трагедію, що опрацьовує істр. сюжет *«Перси»* - греко-перські війни поч. V ст. до н.е.
   - *«Прометей Прикутий»*

Перекладачі: ***Борис Тен, А. Сокомора***

2. **Сафокл** – запропонував нову версію драми – зображав людей, що мають бути як боги.

Фіванський цикл міфів – пов'язані з царем Едіпом.

- «Антігона» - перекл. 1883р. Петро Ніщинський – відомий укр. композитор. Сер. 20 ст. – Борис Тен

3. **Евріпід** – найтрагічніший трагік, філософ на сцені. – 18 драм «Вакхантри» - натхнена Валхом, пов'яні з культом Діоніса.

Комедія V ст. до н.е.

Афінська політична комедія – **Арістофан** – 11 комедій – більшість перекладені укр. мовою.

- «Жаби» - один із перших зразків літ. критики. Перекл. В. Свіндзінський

Три різновиди прози:

1. історіографічна
2. ораторська (промовець)
3. філософська

Історіограф. проза має початки у міфографії; гогографії VI ст. до н.е.
Історіографи: Герудот, Баобаб (Тунідід, Фунідід), Ксенофонт

Герудот «Історія» - 9 книг за назвами муз (4 книга перекладена чотири рази: А. Білецький, переклав усі історії Геродота, Іван Франко, Кострубов).

Тунідід «Історія папонезької війни»

Ксенофонт «Анагезис» - похід грец. найменшого війська з країн Індії
Перекл. – М.Санерицький
О. Кислона

Александрійська доба
3-1 ст. до н.е.

Повторна зустріч Греції з Бл. Сходом
«Мусанто» - музей + Александрійська бібліотека (1 млн рукописів)

Каллімах – автор каталогу найвідоміших книг (120 книг) – найперший поет, відновив жанр гімнографії в Стар. Греції.

Теоклід – автор «Ідилії» - 22 ідилії
Відродився жанр епічної творчості.

«Аргонавтика» Аполонія Рудоського – про золоте руно.

Розвивається проза:

- німецькі оповідання Арістіда
- розвиток грецьких любовно-авантюристського роману.

Античні романи:

1. роман Харитона *«Повість про Херея і Каллірої»*
2. Ксенофат Ефейський *«Ефейські Оповіді»* (прибл. 3 ст. до н.е.) – тексти відомі з 3 ст. н.е.
3. Лонг *«Дафніс і Хлоя»* (Пастуша повість). Перекл. – Ю.Цимбалюк, Ю.Мушак

Давньогрецька література пізньої античності
1-5 ст. н.е.

1. Плутарх Херанейський – історик Греції та Риму – *«Паралельні життєписи»* (50) – перекладач Йосип Кобієв.

«Моральні твори».

2. Лукіан Самосатський:
   - *«Про смерть Перігріма»* - перша оповідь про християнство
   - *«Правдива історія»*

3. Нонн Панополитанский «Dionisi area» - «Оповыдь про життя, смерть, воскресіння господа нашого Діоніса»

Римська література. Література давньоєвропейської доби. 5 ст. до н.е. – 5 ст. н.е

- Рання римська література - 5-3 ст. до н.е.
- Література Республіканського Риму – 3-1 ст. до н.е.
- Золота Доба – 1 ст. до н.е.
- Срібна Доба – 1 ст. н.е.
- Пізня Античність – 2-5 ст. н.е.

Епіграфічні пам'ятки – зразки римського фольклору (розряд абракадабри):
- ◊ Пісня жерців- Karmer saliare
- ◊ Пісня польових братів – Karmer arvare

Імена в Римі складались таким чином (1. власне, 2. родове, 3. прізвище)

Аппілюс Клавдіус Цеттус (Аппіс Клавдій Сліпий)
«Сентенція» - афоризми – розмір сатурнійський вірш.

Люцій Лівій Андронік – перекладач римської мови «Одісеї»
«Оддусія»

Рання римська література творилася латинською мовою або давньогрецькою.

Фабій Пікто

Перші римляни: *Гней Невій* – творець першої римської трад. «Romonus»
епічний твір *«Пунічні війни»* складався з 2-ох книг;
Квінт Енній – автор епічного *твору про Рим*;

Література республіканського Риму

Комедія (2 ст. н.е.) – перероблені грецькі комедії. Автори:
- *Тіт (Кіт) Макцій (Макк) Плавт* – 11 комедій, Ю. Мушак переклав укр. мовою *«Менеми»*;
- *Публій Теренцій Африканський* – автор мелодрам «Форміон»

Історіографічний жанр - до 2 ст. н.е. він фіксувався грецькою мовою. Автори:
- *Гай Сапросьтій Крісті* «Змова Катерини», «Війна з Югуртою» - лежить в основі праці польською мовою Франка «Ugurta»
- *Гай Юлій Цезар* – мемуарист – *«Записи про Ганську війну», «Записи про громадянську війну».*

Поетична школа «Неоретиків», відродилася 9-15 ст. н.е.
- *Гай Валерій Катулл – зб. «Лібер»* (116 текстів)

Золота Доба – розквіт Римської імперії- імператор Октивіан Август

Вергілій, Горацій, Овідій

Вергілій *– (Публій Вергілій Марон)- 2 цикли «Георгіке – рільничі пісні»*
«Буколіке – пастуші пісні»
Епос «Енеїда» - вплинула на розвиток укр. літератури
Переклав «Енеїду»: М. Зеров, проф. М. Білик (повністю), Б. Тен;
Інші твори – А. Садомор

Горацій *(Квінт Горацій Флакк)*- 4 книги оди, ввів новий жанр «ода»
«До мецената» - перша книга
30 ода *«До богині Мелькомени , трагічного співу »*
2 книги гепод, послання (листи)
Перший літературознавчий трактат *«Мистецтво поетичне»*
Перекладав А. Содомора

Овідій *(Публій Овідій Назон) –* класичний графоман – людина письма, автор любовних елегій, косметичні трактати.
«Засоби від\для кохання»
«Метаморфози» (15 книг)
Писав мовою сарматів, перший протоукр. поет , що писав елегії. Перекладав І. Франко, А. Садомора (всі елегії)

Розвиток римської елегії: Корнелій Ган, Секст Проперцій.

Срібна Доба

Луцій Анней Сенека – автор моральних листів, найвидатніший римський письменник, автор римських трагедій (10), особливість – трагедії для читання.

Аполей Мадаврський – роман *«Метаморфози»* або *«Золотий Осел»* - перекладач Ю. Цимбалюк.

Севен Боецій (5 ст. н.е.) – «Розрада від філософії » поезія + проза; укр. мовою – А. Садомора.

Давньоіранська література (авестійська)

2 тис. до н.е. – іранські племена. Поч. 1 тис. до н.е. – територія заселена Сх. Іранськими племенами (Середня Азія).
Східні іранці з населенням Сх.Європи, на сх. – з Китаєм, Індією.
Області:

- Хердана
- Хоряз
- Сердв’янада

Західні іранці зайняли територію Суч. Ірану, контактували з жителями Месопотамії. Мали тісні зв'язки з Сх. Іранцями.

Давньогрецькі історики, ще дають відомості про:

- Геродот
- Ктесій
- Автентичні написи (Веніституцький напис Дарія І)

Літературні пам'ятки

- *«Авеста»* як літературний твір (священа книга парсів).
- *«Гати»* (піснеспіви) – збірка Зарентранта, 17 молитов найдавнішої з Авести.

Авеста напис першої з найдавніших мов (пн. група іранської мови) – авестійська мова.

2 редакції:

1. зб. молитов, написаних авестійською абеткою. 3 книги:
   - Вендідат
   - Вісперет (про вищі сущості)
   - Ясна

Молитви розташовані в особливому кананізованому порядку (для виконання у церкві)

2. зб. молитов, розташованих не в кананізованому порядку; Авестійський текст:
   - книги
   - розділи
   - параграфи

Лехневійською абеткою

Склад ав. 2 редакції:

1. *«Вендідат»* - збірка законів проти , виконувались у формі діалогів: Ахура Мазда і Заратунтра. Складався з **20 розділів**;
2. *«Віспере»* - скл. з **24 розділів**, які носять ритуальний характер.
3. *«Ясна» (ритуальна)* – молитви, які читають під час жертвоприношення, 72 розділи , 17 розд. – гати.
4. *«Яшт» (книга гімнів)* – 22 хвалебні пісні, на честь божест – Мітра, Адвісура, Арахіта. – основна книга для реконструкції.
5. *«Мала авеста»* – короткі молитовні тексти, іноді для зараховують як «Яшт»;

Традиція каналізування особливості гат. Гати:

1. Ахунат – 3-рядова строфа, кожен ряд склад 16. цензура – після 7 скл.
   = (7+9) * 3
2. Цитавал = (4+7) *5
3. Іспатшат = (4+7) * 4
4. Вохухшатри = (7+7) *3
5. Вахмитаїшт = (7+5)*2

Висновки: Авеста – це літ. пам’ятка, канонізована як священа пам’ятка зоотрофізму. Архаїчні релігійні тексти. У доматичній формі висловлювали різні ритуали, за

І-ція про кінець світу, повстання мертвих, прихід Месіїї, загробне життя.

Укр. мовою «Авеста» не перекладалась. «Вендідат» переклав І. Лучук.

Давньоіндійська література (2 тис. до н.е. – 20 ст. н.е.)

Самі індуси говорять, що їхня література розвивалась від 6 тис. до н.е.

Вединний період
Веди – це сукупність пам’яток релігійного літ. індусів. 4 збірки:

1. ***Рігведа Санфіта*** (знання гімну – зб.)

Санаведа Санхіта. Індійдійська література творилася священою мовою, що називається *санскрит.*

Постання цієї книги вчені відносять до кін. 2 тис. до н.е. Охоплює 1628 гімнів, розташованих по колу (mandala), кожну з них створив старець.

Санаведа – знання мелодії.
Яджурведа:

- Чорна
- Біла – містить опис ритуал жертвоприношення і молитов.

Атардаведа – містить замовляння проти хворіб, демонів.

1980 рік – укр. мовою П.Г. Ріттер працював.
Також працював І. Франко, Л. Українка.

Антологія – голоси стародавньої Індії.

Буддиська література

К*узда Канні Кая* – зб. оповідачок, входить в корзину повчань (Suta Pitaka).

Давньокитайська література

Л-ра Китаю – одна з найдавніших літератур (12 стю до н.е) – писали на черепаших панцерах.

Кунт Дзи – мудрець, Калоруцій

Конфуціанство:

- Удзін – 5 книжжя
- Сину – 4 книжжя
- Шудзін

Всі ці твори входять в канон.

Цюй Юань – жив у IV ст. до нюе. – чуські елегії «чуци» - строфи написані у пров. «чу»

Історичні літописи Сима Цяня. – окремі перекладені укр. мовою